

Filmovými prostriedkami vyjadruje vzťah k hodnotám

Scenárista, kameraman a režisér Mgr. art. Fedor BARTKO (1944) nasával duchovnú kultúru od malička. Je absolventom Strednej priemyslovej školy v Čimeliciach a Vysokej školy múzických umení v Bratislave. Dokumentárny film mu učaroval natoľko, že mu venoval kus svojho života.

Štúdio krátkych filmov v Bratislave, ktoré bolo súčasťou Československého štátneho filmu, bolo vaším prvým pracoviskom. A zrazu ste sa ocitli bez zamestnania. Prečo? Pravdepodobne z kádrových dôvodov. V tom čase mladí ľudia po skončení školy museli nastúpiť do zamestnania na takzvanú umiestenku. A hoci som už počas štúdia inklinoval ku kameramskej práci, umiestenka ma zaradila do robotníckej profesie. Mal sa stať zo mňa osvetľovač v Štúdiu krátkych filmov v Bratislave. Zachránil ma režisér Štefan Ondrkal, a tak som začal pracovať ako asistent kamery. Po čase som už samostatne nakrúcal. Moje meno sa však na titulkoch nikdy neobjavilo, a to ani vo funkcii asistent. Keď som sa ozval, jeden kádrovník mi oznámil, že si mám hľadať inú prácu. Ranilo ma to – v čase, keď som sa práve učil „lietať“. Pokúšal som sa zamestnať v televízii ako kameraman, ale i tam boli pre mňa dvere zatvorené. Keď som odchádzal do starobného dôchodku, s hrôzou som zistil, že roky strávené v Čs. filme nemám započítané do dôchodku. Takže ma ten kádrovník „vygumoval“ takmer dokonale.

Nútená pauza trvala plných dvadsať rokov. Čo ste robili za ten čas, nechýbal vám film?

Pracoval som v rôznych kultúrnych organizáciách. Aj tu mali so mnou často stranícke organizácie a riaditelia problémy. Približne

od roku 1974 sa pravidelne, takmer cyklicky opakovali anonymné útoky voči mne. Vraj som nepriateľ štátu, dokonca agent jednej veľmoci. Na tých listoch bolo aj niečo pravdy – môj otec bol bratislavským evanjelickým farárom, môj brat v roku 1969 emigroval do Kanady. Koncom 80-tych rokov som externe mohol z času na čas pracovať v televízii, ako režisér krátkometrážnej tvorby v dabingu a v rokoch 1988–1989 mi dovolili nakrútiť niekoľko dokumentárnych filmov pre Televízny klub mladých.

Ako ste prežívali august 1968?

21. augusta okolo deviatej ráno som sa spolu s manželkou Evou vybral do mesta. Doprava nefungovala. Po ceste som fotografoval a diskutovali sme, ako aj množstvo iných občanov, s vojakmi. Prešli sme okolo Pravdy na Štúrovej ulici, odkiaľ z okien vyhadzovali aktuálne výtlačky novin. A potom cez Štúrovu ulicu na Šafárikovo námestie, kde už boli tehľami a kvetinami označené miesta obetí. Občas som stlačil spúšť fotoaparátu. O dva dni sme už s manželkou boli vo Francúzsku. Nevyvolaný film som mal so sebou. Vyvolali ho a využili až v redakcii novin L' Humanité. Negatív, na ktorom je 17 obrázkov, som potom schovával doma viac ako dvadsať rokov. Premýšľal som, čo s touto obrazovou faktografiou, a tak som sa rozhodol darovať celý materiál Ústavu pamäti národa. Niektoré fotografie boli publikované.

Dá sa odpustiť toľká krivda, keď uprostred rozmachu tvorivých síl odstavia umelca na vedľajšiu koľaj?

Človek sa musí naučiť odpúšťať. A zdržať sa pomsty z nenávisti. Veď ako by sa potom mohol vyrovnáť so svojím svedomím. Istá trpká pachuť zo života mi však kdesi v podvedomí zostala. Veď som bol na začiatku svojej profesionálnej cesty, plný elánu a túžby po sebarealizácii.

Prišla Nežná revolúcia a s ňou do istej miery vaša rehabilitácia. Nastúpili ste na Ministerstvo kultúry a neskôr ako tlačový tajomník na Úrad Predsedníctva SAV. Bavila vás úradnícka práca?

Bol to hektický čas, keď si v rôznych umeleckých oblastiach vybavovali účty medzi sebou rôzne skupiny umelcov, vzájomne sa obviňovali v snahe získať výhodnejšie pozície v spoločnosti do

Scenárista Fedor Bartko nad bibliekými textami

budúcnosti. Mnohí z nich často využívali novú politickú situáciu na získanie ekonomických výhod, ľudovo sa tomu hovorí aj boj o korytá a tiež prebiehala výmena politickej moci za ekonomickú. Pri práci na filme o Vincentovi Hložníkovi som pochopil, ako táto doba ublížila mnohým našim významným umeleckým osobnostiam. Nuž a z pobytu v akadémii vied si najviac cením stretnutie s prof. PhDr. Ľudovítom Novákom, z ktorého vznikol obsiahly rozhovor publikovaný v Správach SAV. Táto úradnícka práca ma nevyčerpávala, ale ani neuspokojovala.

Následne vás zvolili do funkcie podpredsedu Rady ČSFR a Rady SR pre rozhlasové a televízne vysielanie. Dokázali sa pracovníci týchto médií preorientovať z totalitného videnia na demokratické?

Prakticky na zelenej lúke sme začali vytvárať a formovať duálny systém rozhlasového a televízneho vysielania v Čechách a na Slovensku. Bolo potrebné zriadiť sekretariáty týchto rád a oživiť tak obsah prijatého zákona o rozhlasovom a televíznom vysielaní za federácie i po vzniku samostatného Slovenska. Bol to zákon, ktorý zlikvidoval monopol strany a štátu v oblasti médií a my sme udeľovaním licencií na rozhlasové a televízne vysielanie a jeho šírenie otvorili mediálny priestor aj pre súkromné rozhlasové a televízne vysielanie.

Túžba samostatne nakrúcať dokumentárne diela vás priviedla k slobodnému povolaniu, čo je značné riziko. Nebáli ste sa „volnej nohy“?

Zostať v slobodnom povolaní bolo určite rizikom. Ale pre mňa vznikol nový priestor tým, že všetci režiséri (dovtedy zamestnanci) zrazu stáli na tej istej pomyslenej štartovacej čiare. A tak šlo iba o to, kto sa adaptuje na nové podmienky rýchlejšie a kto bude profesionálne kvalitnejší. Mnohí to čoskoro vzdali bez boja, mnohí postupne odpadávali, pretože sa nedokázali prispôsobiť novému tempu, ekonomike výroby, novým práve nastupujúcim technológiám. V hlave som nosil niekoľko aktuálnych tém a tie sa mi podarilo realizovať vo filmovom štúdiu Zlín, v spoločnosti BMA a Slovenskej televízii. Boli to dokumentárne filmy Zadný strelec z Wellingtonu, Milan Rastislav Štefánik, film Bazény pre vyvolených, Posledná noc Viliama Žingora, Vetrom osľahané, dažďom obmývané, Niešť svoj kríž a niektoré ďalšie. Až vtedy iní autori, redaktori a dramaturgovia pochopili, že som znovu na scéne a pravdepodobne podľa výsledkov ma začali obsadzovať.

Diváci mali možnosť vidieť mnohé vaše diela, napr. film o spisovateľke Hane Ponickéj, ktorá mala s komunistickými funkcionármi obrovské problémy, či celovečerný dokument Reportér Hemingway. Každé z vašich diel je nielen suchou faktografiou, ale obsahuje aj pocitový rozmer. To je na vašich prácach to najzaujímavejšie. Skúšali ste robiť materiál o niekom, kto vám nebol blízky?

Na takom filme som nikdy nepracoval, pretože by som sa nikdy nepodpísal pod hodnoty, ktoré sám nevyznámam. Prežívam životy svojich hrdinov a vyjadrujem k nim svoj vzťah, čo sa snažím filmovými výrazovými prostriedkami aj vyjadriť. Môj vzťah k hodnotám, ktoré vytvorili, je obsiahnutý v obrazovo-zvukových metaforách, ktoré by citlivý divák mal postrehnúť.

Napísali ste scenár a režírovali profily ozajstných osobností nášho národa, akými boli Milan Hodža, Matej Bel, P. O. Hviezdoslav, Andrej Rudavský, Milan Rúfus, Hana Zelinová či Štefan Nosál. Nazbieralo sa ich vyše sedemdesiat. Je rozdiel pripravovať profil žijúceho protagonistu, a takého, ktoré ste nemohli osobne stretnúť?

Fedor Bartko za kamerou

Spracovávať historickú osobnosť je pre mňa vždy tou ťažšou úlohou. Treba sa na túto prácu lepšie pripraviť, preštudovať množstvo dostupného materiálu – literatúry, článkov, historických záznamov a dokumentov, hľadať zdroje obrazového a zvukového materiálu a tiež vyvinúť snahu prísť s niečím novým, doteraz nezverejneným. Takže takáto práca je aj o objavovaní a ide o istý nedocenený spôsob výskumu, keďže píšuci autori zväčša audiovizuálny materiál prehliadajú a nepoznajú. V prípade žijúcich osôb je to trochu jednoduchšie, potrebné dokumentárne a dokumentačné materiály sú „viac poruke“.

Vaše meno figuruje v titulkoch viacerých televíznych prenosov z bohoslužieb. Režírovali ste aj tri prenosy z návštevy pápeža Františka na Slovensku. Ide o zásluhnú činnosť, kedy sa prostredníctvom prijímačov dostáva Božie slovo do príbytkov poslucháčov, do nemocníc a sociálnych zariadení, teda k ľuďom, ktorí nevládu ísť do chrámov osobne. Vzdávate tým istú úctu vášmu Otcovi, aj otcovi svojmu vlastnému? Cítite to tak aj vy?

Vyjadrili ste to veľmi presne.

Pri príležitosti 500. výročia reformácie vám generálny biskup Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania Miloš Klátik odovzdal vyznamenanie za vašu televíznu prácu. Čo pre vás znamená takéto ocenenie?

Vážim si ho ako výraz ocenenia mojej viac ako tridsaťročnej práce v oblasti filmovej a televíznej tvorby i tvorby náboženských relácií, aj času a výsledkov, keď som pôsobil ako riaditeľ Evanjelického mediálneho programu. Pri príležitosti mojej osemdesiatky som získal Cenu Únie slovenských televíznych tvorcov, ktorú si vážim, tak ako aj iné ocenenia – Telemúzu a Cenu J. M. Hurbana. Pohladí to dušu.

Anna Sláviková

Foto: archív Fedora Bartka